

Атанас Атанасов

НАКАЗАТЕЛНОПРАВНИ НАУКИ

Втора част

НАКАЗАТЕЛЕН ПРОЦЕС

Четвърто издание • Всички права запазени

София © 2016

42 • Наказателен процес

Обща характеристика на наказателния процес – дейност на определени участници. Наказателнопроцесуални функции. Наказателнопроцесуални правоотношения. Фази и стадии на наказателния процес.

1. Обща характеристика

1.1. Определение

.....
Наказателният процес представлява *дейност със специфичен предмет, която се осъществява от държавни органи и граждани, по реда, предвиден в Наказателно-процесуалния кодекс.*
.....

Основната задача на наказателния процес е **да осигури защитата от престъпни посегателства** срещу Република България, срещу живота, свободата, честта, правата и законните интереси на гражданите, както и срещу правата и законните интереси на юридическите лица, и **да съдейства за предотвратяване на престъпленията и укрепване на законността** (чл. 1, ал. 2 НПК).

Наказателният процес е пътят за реализиране на наказателноправната отговорност, за провеждане на наказателно преследване и репресия по отношение на лицата, извършили престъпни деяния. Така се очертава **непосредствената задача** на наказателния процес – *той определя реда, по който се извършва наказателното производство, за да се осигури разкриване на престъпленията, разобличаване на виновните и правилно прилагане на закона* (чл. 1, ал. 1 НПК).

1.2. Дейност на държавни органи и граждани

1.2.1. Държавни органи

Наказателният процес се разглежда на първо място като дейност на определени участници – държавни органи и граждани. **Държавните органи, участващи в наказателния процес, са:**

Съдът Той е единственият орган, компетентен да реши делото с присъда, която се издава в името на народа (чл. 118 КРБ) и се ползва със сила на пресъдено нещо.

Прокурорът Той е единственият орган, компетентен да образува или да откаже да образува наказателно дело, да изготви обвинителен акт, който се внася в съда. Съгласно конституционния текст прокурорът (чл. 127 КРБ):

- *може да извършва разследване;*
- *ръководи разследването и упражнява надзор за законосъобразното му провеждане;*
- *привлича към отговорност лицата, които са извършили престъпления, и поддържа обвинението по наказателни дела от общ характер;*
- *упражнява надзор при изпълнение на наказателните и други принудителни мерки.*

Той може още да разделя или обединява дела, да спира или да прекратява делото.

Разследващи органи Разследващите органи могат да бъдат **следствени органи, разследващи полицаи, разследващи митнически инспектори**, както и полицейските органи в МВР и митническите органи в Агенция "Митници", в случаите предвидени в закона. Разследващите полицаи и следователите **извършват абсолютно еднаква дейност и са процесуално подчинени на прокурора** (чл. 52, ал. 3 НПК). Следствените органи са в системата на съдебната власт и осъществяват разследване по наказателни дела в случаите, определени в закона (чл. 128 КРБ). Разследващите полицаи са органи на изпълнителната власт, защото се назначават, повишават и освобождават от длъжност от Министъра на вътрешните работи.

1.2.2. *Граждани*

Сред гражданите, които участват в наказателния процес, се обособяват няколко групи участници:

А. *Граждани, защитаващи свои права и интереси*

Това са гражданите, срещу които е повдигнато обвинението (обвиняем, подсъдим), или гражданите, които са претърпели вреди от престъплението (пострадал, ощетено юридическо лице, частен обвинител, частен тъжител, граждански ищец, граждански ответник).

Б. *Граждани, защитаващи чужди права и интереси*

Гражданите, защитаващи чужди права и интереси в наказателното производство, са защитникът и повереникът.

Защитникът действа в интерес на обвиняемия и е длъжен да оказва правна помощ на обвиняемия и с цялата си дейност да съдейства за изясняване на всички фактически и правни положения, които са в полза на обвиняемия, като се ръководи от вътрешно убеждение, основано на доказателствата по делото и закона (чл. 98, ал. 1 НПК). Особеното при фигурата на защитника е, че тя е въздигната от закона като самостоятелната страна в наказателния процес (чл. 253, т. 2 НПК).

Повереникът действа в интерес на другите граждани, чиито права и законни интереси са били засегнати от престъплението. Като повереник действа и особеният представител, който се назначава, когато интересите на малолетния или непълнолетния пострадал и неговия родител, настойник или попечител са противоречиви, или на пострадалия, когато той е недееспособен или ограничено дееспособен и интересите му противоречат на интересите на неговия настойник или попечител (чл. 101 НПК).

В. *Граждани, които подпомагат държавните органи*

В наказателния процес участват и граждани, които не защитават нито свои, нито чужди интереси, а подпомагат държавните органи в хода на наказателното производство. Такива лица са **свидетелите, вещите лица, преводачи и тълковници, психолози, специалисти – технически помощници**.

1.3. **Ред за реализиране на наказателния процес**

Наказателният процес е правно-регламентирана дейност, която се осъществява **по реда на Наказателно-процесуалния кодекс**. Единствено този процесуален закон определя средствата и реда, по който се извършва наказателното производство, за да се осигури разкриване на престъпленията, разобличаване на виновните и правилно прилагане на закона (чл. 1, ал. 1 НПК).

Член 2 НПК

- (1) *Наказателно-процесуалният кодекс се прилага за всички наказателни дела, образувани от органите на Република България.*
- (2) *Наказателно-процесуалният кодекс се прилага и при изпълнението на съдебни поръчки на друга държава, направени по силата на договор или при условията на взаимност.*

Член 3 НПК

Разпоредбите на Наказателно-процесуалния кодекс се прилагат от влизането им в сила и за процесуалните действия, които предстоят по незавършени наказателни производства.

Член 4 НПК

- (1) *Наказателното производство, образувано от орган на друга държава, или влязлата в сила присъда, издадена от съд на друга държава и непризната по реда на този кодекс, не са пречка да се образува наказателно производство от органите на Република България за същото престъпление и срещу същото лице.*
- (2) *Влязлата в сила присъда, издадена от съд на друга държава и непризната по реда на българското законодателство, не подлежи на изпълнение от органите на Република България.*
- (3) *Разпоредбите на ал. 1 и 2 не се прилагат, ако е предвидено друго в международен договор, по който Република България е страна, който е ратифициран, обнародван и влязъл в сила.*

Член 5 НПК

Спрямо лица с имунитет по отношение на наказателната юрисдикция на Република България процесуалните действия, предвидени в този кодекс, се извършват в съответствие с нормите на международното право.

2. Наказателнопроцесуални функции

Наказателнопроцесуалната дейност се осъществява по няколко основни направления. Дейностите, извършвани в рамките на наказателния процес, и направленията от тези дейности стоят в основата на наказателнопроцесуалните функции.

Приема се, че в наказателния процес реализация намират три основни и две допълнителни функции. Основните функции се проявяват във всеки един етап на наказателния процес. Допълнителните функции се реализират

само в съдебната фаза на наказателния процес, като не е задължително те да се проявят.

Основни функции

Функция по обвинение

Тя се свързва с повдигане и обосноваване на обвинението срещу определено лице за определено престъпление.

Функция по защита

Тя противостои на функцията по обвинение и е свързана с доказване на невинността на обвиняемия или неговата по-малка отговорност.

Функция по ръководство и решаване

В тази функция се включва ръководството на наказателно-процесуалната дейност и на поведението на участниците в наказателния процес. Тук се включват и дейностите по решаване на всички въпроси, поставени в хода на производството, както и на окончателните въпроси.

Трите основни функции *си взаимодействат и са равнопоставени помежду си*. Това положение е гаранция за прилагане на принципите, върху които е изграден наказателният процес. Без някоя от тези функции не би могло да бъде достигнато ефективно осъществяване на основната и непосредствена задача на наказателния процес.

Допълнителни функции

Предявяване на граждански иск

Пострадалият или неговите наследници, както и юридическите лица, които са претърпели вреди от престъплението, могат да предявят в съдебното производство граждански иск за обезщетение на вредите и да се установят като граждански ищци. Функцията по предявяване на гражданския иск обхваща доказването му по основание и размер в хода на наказателното производство.

Отговорност по гражданския иск

Тази функция е свързана с оспорването на основанието или размера на гражданския иск.

3. Наказателнопроцесуални правоотношения

Цялата дейност в наказателния процес се реализира **в рамките на наказателнопроцесуалните правоотношения**. Наказателнопроцесуалните отношения са необходимата основа, върху която да се реализират формата

и съдържанието на процеса.¹ От самото начало всяко реализирало се правоотношение се явява основанието, на което да се развие всяко следващо процесуално правоотношение.

В наказателния процес винаги се реализират наказателнопроцесуални правоотношения, дори когато наказателнопроцесуалният закон препраща към *Гражданския процесуален кодекс* (в случая на предявяване на граждански иск). Техниката на препращането в случая не променя характера на процесуалното правоотношение.

Страни по наказателнопроцесуалните правоотношения са участниците в наказателния процес. От едната страна ***винаги стои държавен орган, натоварен с функцията по ръководство и решаване***, а от другата страна е друг ***участник*** в процеса. Не възникват наказателнопроцесуални правоотношения между самите граждани, участващи в процеса в едно или друго процесуално качество.

4. Фази и стадии на наказателния процес

4.1. Общи правила

Наказателният процес протича ***в две основни фази*** – досъдебна фаза и съдебно производство. Досъдебната фаза се реализира само по дела от общ характер (чл. 191 НПК).

Досъдебната фаза преминава през два основни стадия:

- Разследване.
- Действия на прокурора след завършване на разследването.

Съдебната фаза на наказателния процес обхваща:

- Подготвителни действия за разглеждане на делото.
- Съдебно заседание на първата инстанция. То преминава през следните етапи:
 - *действия по даване на ход на делото,*
 - *съдебно следствие,*
 - *съдебни прения,*
 - *последна дума на подсъдимия и*
 - *постановяване на присъдата;*

1 Така Павлов, С. Наказателен процес на Република България., С.: Сиби, 1996, с. 47.

- Съдебно заседание на втората инстанция.
- Съдебно заседание на касационната инстанция.
- Привеждане в изпълнение на актовете на съда.
- Възобновяване на наказателни дела.

4.2. Особени правила

В Част V НПК са уредени особени правила, които се прилагат към общата процедура при определени предпоставки. Тези правила **съкращават пътя до реализиране на основната задача на наказателния процес**, като предписват, че определени нормативни разпоредби няма да се прилагат в дадени хипотези, или предписват допълнителни правила с оглед на пълната и адекватна реализация на правото на защита на определени субекти (например особените правила за разглеждане на дела за престъпления, извършени от непълнолетни). Това обаче не са отделни видове производства. По своята същност те представляват **“общия наказателен процес, с установени специфични форми, процесуални институти и правомощия за разследване и решаване на определена категория наказателни дела.”**²

Такива особени правила са:

- Бързото производство.
- Незабавното производство.
- Разглеждане на делото в съда по искане на обвиняемия.
- Съкратеното съдебно следствие.
- Освобождаване от наказателна отговорност с налагане на административно наказание.
- Решаване на делото със споразумение.
- Разглеждане на дела за престъпления, извършени от непълнолетни.
- Разглеждане на дела за престъпления, извършени от лица, които не владеят български език.
- Особени правила за разглеждане на дела, подсъдни на военните съдилища.
- Особени правила за разглеждане на дела, подсъдни на специализирания наказателен съд.

² Определението на Чинова, М. Гатев, Г. Съкратеното съдебно следствие по НПК, Сиела, С.: 2009 г., с. 10

4.3. Особени производства

В Част VII НПК са уредени т.нар. “особени производства”. Особените производства представляват *самостоятелни процедури*, които се намират в тясна връзка с наказателния процес, поради което са поместени в кодекса. Такива са производствата по:

- Прилагане на принудителни медицински мерки.
- Реабилитация.
- Предсрочно освобождаване.
- Отмяна на зачитането на работните дни.
- Замяна на режима за изтърпяване на наказанието лишаване от свобода с по-тежък.
- Прекъсване на изпълнението на наказанието лишаване от свобода или пробация.
- Замяна на наказанието доживотен затвор с наказание лишаване от свобода.
- Замяна на наказанието пробация с наказание лишаване от свобода.
- Производства по международно сътрудничество по наказателни дела (трансфер на осъдени лица, признаване и изпълнение на присъда на чуждестранен съд, международна правна помощ по наказателни дела, трансфер на наказателно производство).

НАКАЗАТЕЛНОПРАВНИ НАУКИ

НАКАЗАТЕЛЕН ПРОЦЕС

Благодарим Ви за доверието!

Атанас Атанасов

авторство

оформление

Александра Атанасова

редакция

Вяра Коцева

корекция

Веселина Русева

логистика

Димитър Иванов

маркетинг

Екипът на *LawStore.bg* работи със старание всяко ново издание да бъде по-удобно, по-целенасочено и да дава максимално добри резултати.

**Ценим високо Вашето мнение и предложения
и ще се радваме да ги получим на**

actual@lawstore.bg